

Edward Breza

Wybrane nazwiska pomorskie (cd.)

Acta Cassubiana 3, 159-176

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EDWARD BREZA

WYBRANE NAZWISKA POMORSKIE (CD. *)

Achrem, Achremczyk, Achremowicz i podobne

SNWPU podaje 119 osób pisanych *Achrem*: 4 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, po 18 w białostockim i olsztyńskim, 13 szczecińskim, 11 wrocławskim, 9 opolskim, 8 zielonogórskim, po 7 w katowickim i pilskim, 6 wałbrzyskim, 4 koszalińskim; 16 *Achrem-Achremowicz*: 10 lubelskim, 4 suwalskim, 2 krakowskim; 1 *Achremczik* w woj. gdańskim; 57 *Achremczyk*: 3 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 11 olsztyńskim, 10 szczecińskim, 6 białostockim, 5 radomskim i zielonogórskim, 4 koszalińskim i legnickim; *Achremenko* 0; 11 *Achremienia*: 8 w woj. białostockim, 3 warszawskim; 9 *Achremowicz*: 5 w woj. wrocławskim, 2 katowickim, po 1 w krakowskim i suwalskim; *Achren* 0, *Achrom* 0, *Achromkin* 0; 2 *Achromowicz* w woj. olsztyńskim; 1 *Achronowicz* w woj. wrocławskim; 2 *Achrymienia* w woj. pilskim.

Nazwisko *Achrem* pochodzi od wschodniosłowiańskiej wersji im. *Efrem*, jakie nosił jeden z synów Józefa; imię pochodzi od hebr. rzeczownika *ephraim* 'kurz, piasek, popiół, ziemia', w polszczyźnie przyjęte w postaci *Efraim* lub *Efrem* dla postaci biblijnych lub historycznych, noszone po klasztorach, u osób świeckich nie poświadczane. Nosił je m.in. św. Efrem, diakon, ur. ok. 506 r. w Nisibis w Mezopotamii, ogłoszony doktorem Kościoła przez papieża Benedykta XV w r. 1920. Pamięć jego obchodzi się 9 VI (dawniej 9 VII, I II, w Kościele Wschodnim 28 I)¹. Efrem przyjęte w postaci *Ochrim* w języku ukraińskim, *Ohrem* w estońskim². Przejście *Efrem* w *Achrem* dokonało się wskutek opozycji ekwipolentnej (równorzędnej *f*: *X* i przestawienia *e* – *a*.

Liczne są nazwiska z początkowym *O*–: 26 *Ochrem*; po 7 w woj. jeleniogórskim i wrocławskim, 6 krakowskim, 3 zielonogórskim, 2 gorzowskim, 1 opolskim;

* W tomie I „Acta Cassubiana” 1999, s. 259-275 opublikowane zostały: 1. *Cyper*, *Zip(p)er* i podobne, 2. *Łag*, *Łaga* i podobne, 3. *Os* i *Oss*, 4. *Rzeszoto*, *Rzeszotarz* i podobne, 5. *Sito*, *Sitarz* i podobne; w t. II, 2000 s. 21-51: 6. *Apfel*, *Apfelbaum*, *Appel*, *Appelbaum*, *Jabłko*, *Jablon(ka)* i podobne oraz pochodne, 7. *Głoz*, *Glus*, *Glut*, *Głozna*, *Gloc* i podobne, 8. *Milanowski* i pokrewne, 9. *Pomy(j)ski*, *Kczewski* – zanikłe kaszubskie nazwiska szlacheckie, 10. *Promień*, *Strahl* i podobne, 11. *Smedles*, *Smydmes*, *Sznidles*, *Strug*, *Hebel*, *Hewel* i podobne, 12. *Smukała* i podobne.

¹ H. Fros, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, t. II, Kraków 1997, s. 114-115.

² W. Janowowa, A. Skarbek, E. Zbijowska, J. Zbinowska, *Słownik Imion*, wyd. 2, Wrocław 1991, s. 78-79

36 *Ochremczuk*: po 3 w woj. gdańskim i koszalińskim, 30 zielonogórskim; 6 *Ochremiak* w woj. warszawskim; 10 *Ochremiuk*: 8 w woj. białostockim, 2 chełmskim; *Ochremko* 0, *Ochremowicz* 0; *Ochremuk* 5 w woj. gdańskim; *Ochrenuk* 0, *Ochriem* 0; *Ochrimenko* 0, *Ochrimienko* 0; *Ochrimiuk* 5 w woj. białostockim; *Ochrimowicz* 0, *Ochrin* 22: 3 w woj. elbląskim, 17 olsztyńskim, 2 legnickim; *Ochrom* 0; 13 *Ochromowicz*: 1 w woj. słupskim, 9 legnickim, 3 koszalińskim; 28 *Ochrym*: 13 w woj. olsztyńskim, 10 łódzkim, 5 legnickim; 47 *Ochrymczuk*: 2 w woj. słupskim, 22 zielonogórskim, 10 jeleniogórskim, 7 olsztyńskim, 271 suwalskim, *Ochrymenik* 0, *Ochryrniak* 0, *Ochrymiel* 0, *Ochrymienko* 0, *Ochrymiń* 0; 282 *Ochrymiuk*; 4 w woj. gdańskim, 215 białostockim, 18 białkopodlaskim, 13 suwalskim, 9 szczecińskim, 4 koszalińskim, po 3 w łódzkim i olsztyńskim; 1 *Ochrymju* w woj. białkopodlaskim; 126 *Ochrymowicz*: 12 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 19 wrocławskim, 16 warszawskim, 12 białkopodlaskim, po 10 pilskim i tarnobrzeskim; 35 *Ochrymuk*: 15 w woj. białkopodlaskim, 12 białostockim, po 3 olsztyńskim i zielonogórskim. Prawdopodobnie i inne tu należą.

Historyczne nazwiska takie utrwalone zostały w XVI i XVII w. w Białostockiem: *Ochrecz* 1560-1563, *Ochrem* 1545, *Ochremów* 1578, *Ochremowicz* 1545 i następne, *Ochrymik* 1662, *Ochrymowicz* 1565³. I odniesione zostały przez Z. Abramowicz, L. Dacewicz i L. Citko do imienia cerkiewnego *Jefrem*. Wśród wyliczonych form są struktury patronimiczne z sufiksami: *-owicz*, *-czyk*, *-ak*, *-uk*, ukraińskim *-enko*, białoruskim *-enia*.

W SSNO II 318, IV 89-90 odnotowane zostały *Ochrym* od r. 1427 z kresów południowo-wschodnich (5 razy), *Chrymek* i *Chrymiel* stamtąd i z Mazowsza i odniesione zostały przez M. Malec (Mał III 296) do im. *Efracim*.

Do postaci imienia *Efracim* sprowadzić też można nazwiska ze SNWPU: *Efracimiuk* 0, *Efracimowicz* 1 w woj. olsztyńskim, *Efracimowicz* 1 w woj. kaliskim, *Efracimowicz* 1 w woj. Wałbrzyskim, 3 *Efracim* w woj. warszawskim; 8 *Efracim*: 4 w woj. warszawskim, 3 radomskim, 1 łódzkim.

Te wschodniosłowiańskie nazwiska od imienia *Efracim* w postaci *Achrem*, *Ochrem* i wariantów oraz form pochodnych pojawiły się po ostatniej wojnie także na Pomorzu Gdańskim wskutek dobrowolnych i przymusowych migracji ludnościowych.

Af(f)eld, Af(f)elt, Amende i podobne oraz pochodne

SNWPU podaje 25 osób pisanych *Affeld*: 16 w woj. bydgoskim, 7 tarnobrzeskim, po 1 w gorzowskim i katowickim; 142 *Affeldt*: 57 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 5 gdańskim, 51 toruńskim, 12 poznańskim, 4 skierniewickim, 3 katowickim, po 1 w legnickim, olsztyńskim i szczecińskim; 111 *Affelt*: 20 w woj. bydgoskim, 22 gdańskim, po 4 w słupskim i szczecińskim, 57 toruńskim, 2 katowickim, po 1 koszalińskim i suwalskim.

³ Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV-XVII w.)*, t. I, Białystok 1997, s. 267.

Z pojedynczym *-f-* mamy również 3 warianty graficzne: *Afeld* 28: 11 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 8 toruńskim, 2 jeleniogórskim, 3 olsztyńskim; 16 *Afeldt*: 13 w woj. bydgoskim, 2 tarnobrzeskim, 1 łódzkim; 131 *Afelt*: 39 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 53 toruńskim, 14 łódzkim, 9 szczecińskim, 5 koszalińskim, po 2 w katowickim i wałbrzyskim; *Afelder* 0. Pochodne, utworzone za pomocą patronimicznego przyrostka *-owicz*: *Afeltowicz* 276: 13 w woj. elbląskim, 23 gdańskim, 101 wrocławskim, 36 warszawskim, 14 wrocławskim, po 13 w katowickim i koszalińskim, 11 szczecińskim, i modelowego *-owski*: *Afeltowski* 22: 3 w woj. gdańskim, 13 szczecińskim, 6 wrocławskim.

Nazwisko w podstawowym, etymologicznym wariantcie *Affeld* pochodzi od germańskiego wyrażenia przyimkowego: *afFeld* 'z pola', w nagłosowym *af-* mamy bowiem starsaksoński i dolnoniem. przyimek *af*, odpowiadający nowo-wysokoniem. *ab*, i rzeczownik *Feld* 'pole' (Kluge 2, H-W 22). Antonimicznym nazwiskiem jest tu niem. *Infeld* 5: 4 w woj. warszawskim, 2 wałbrzyskim od wyrażenia przyimkowego *in (dem) Feld(e)* 'na polu' (por. wsie *Napole*, gm. Kowalewo i Kijewo Królewskie, woj. toruńskie WU II 517 i nazwisko *Napolski* 241 oraz *Napolny* 1 w woj. poznańskim). Z przyimkiem *in* i *im* w SNWPU spotkamy m.in. nazwiska: *Imhof* 4: 2 w woj. wrocławskim, po 1 w częstochowskim i poznańskim od rzeczownika *Hof* 'dwór', *Imberg* 2, po 1 w woj. jeleniogórskim i wałbrzyskim od *Berg* 'góra', *Imgrunt* 6: 3 w woj. krakowskim, 2 chełmskim, 1 lubelskim i *Ingrunt* 0 od *Grund* 'ziemia, grunt', *Inglot* 1707 i *Inglott* 7, po 3 w woj. gdańskim i poznańskim, 1 łódzkim od *Glut* 'żar, płomień' (por. umęczonego na rozpalonej kracie św. Wawrzyńca) *Inwald* 6: 4 w woj. katowickim, 2 wałbrzyskim od *Wald* 'las'.

Takich nazwiak otopograficznych jest bardzo dużo, mogą się one pojawiać jako pojedyncze wyrazy określające miejsce zamieszkania (dlatego Niemcy nazywają je *Herkunftsnamen* 'nazwiska pochodzeniowe') a więc polskie *Pole*, *Las*, *Łąka*, *Góra*, niem. *Feld*, *Wald*, *Wiese*, *Berg* lub od wyrażen przyimkowych typu polskie *Nadworny*: *na dworze*, *Nagórny*: *na górze*, *Napolny*: *na polu*, będące odpowiednikami podanych wyżej nazwisk niemieckich *Imhof*, *Imberg*, *Infeld*. W łacinie określało się tego typu ludzi przymiotnikami *Aulicus*: *aula* 'dwór', por. 3 osoby pisane *Aulig* w woj. katowickim, *Montanus*: *mons*, *-tis* 'góra', por. 10 osób pisanych *Montana*, prawdopodobnie od n. stanu Montana w USA⁴, wywodzącego n. od łac. *montana* 'okolice górzyste' (por. u Łk 1, 39: *abiit in montana*, co Wujek przełożył 'w górą krainę', a Biblia Tysiąclecia 'w góry'), *Campestris* od *campus*, *-i* 'pole'. Wariant *Afelder* jest n. mieszkańca.

Zoder I 150 wywodzi niem. nazwisko *Affeldt* od n.m. *Affeln* w Westfalii, dopuszcza też od n.m. *Alfeld* w Dolnej Saksonii (ze znakiem zapytania), przytacza zapisy historyczne od r. 1547: Hans van *Affelen*, Heinrich *Affeln* 1614. W podstawowych historycznych źródłach pomorskich nazwiska nie znalazłem.

⁴ J. Staszewski, *Mały słownik. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, wyd. 3, Warszawa 1968, s. 28.

W omówionej strukturze nazwisk od wyrażen przyimkowych mieści się także niem. nazwisko *Amende* 7 w woj. katowickim; spolszczone przez wymianę końcowego *-e* na *-a* *Amenda* 133: 11 w woj. gdańskim, 41 ciechanowskim, 22 katowickim, 19 olsztyńskim, 9 opolskim, 7 toruńskim, 4 koszalińskim, po 3 w woj. bielskim i wrocławskim, 2 szczecińskim, po 1 w gorzowskim i ostrołęckim; 5 *Amęda*: 4 w woj. warszawskim, 1 olsztyńskim, a więc zapisane hiperpoprawnie przez *-ę-*; 16 *Amen-dy*: 12 w woj. suwalskim, 4 olsztyńskim, którą to formę interpretować można jako dopełniacz l. poj. od *Amenda* lub *Amende* z gwarową realizacją *-e* jako *-é*, co zapisano przez *-y*. Podstawowy wariant nazwiska *Amende* pochodzi od niem. wyrażenia przyimkowego *Am Ende* 'na końcu (wsi mieszkający)', a więc odpowiednik polskiego nazwiska *Nakonieczny*: *na końcu* (wsi mieszkający).

Bartelmes, Bartelmus, Meus, Mewes i podobne

SNWPU podaje 56 osób, noszących nazwisko *Bartelmus*: 1 w woj. elbląskim, 22 bielskim, 13 wrocławskim, 9 katowickim, 7 łódzkim, po 2 w warszawskim i zamajskim; 7 *Bartelmuss*: 4 w woj. szczecińskim, 2 łódzkim, 1 płockim. Historycznie w r. 1602 w Kowalach pod Gdańskiem był nauczycielem niejaki *Bartelmes* i jego żona Gerda *Bartelmes* (Muhl 24).

Nazwisko *Meus* nosi 419 obywateli: 10 w woj. elbląskim, 6 gdańskim; 194 krakowskim, 58 bielskim, 50 katowickim, 16 tarnowskim; *Meuss* 9: 5 w woj. katowickim, 4 zielonogórskim; *Meusz* 17: 16 w woj. wrocławskim, 1 legnickim; *Meuś* 82: 2 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 52 kieleckim, 11 warszawskim. Historycznie Piotr *Meus* mieszkał w r. 1773 w Starej Hucie pod Mirachowem w pow. kartuskim (Heidn 385).

Wariant *Mewes* występuje według SNWPU u 21 osób: 15 w woj. zielonogórskim, 4 szczecińskim, 2 katowickim; *Mewius* 4: 1 w woj. bydgoskim, 3 zielonogórskim; *Mews* 91: 41 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 22 skierniewickim, po 5 w woj. łódzkim i toruńskim. Historycznie Gabriel *Mewes* odnotowany został w r. 1746 jako członek cechu stolarzy w Bytowie (KB 136) W r. 1629 *Mewes* Hans z Grabin Zameczka dzierżawił ziemię w Gdańsku (DBG 106), w Księdze obywateli Chojnic (BBK 46,83) odnotowani zostali *Mews* Jacob r. 1694, rodem z Chojnic i *Mews* Karl r.1843, szewc przybyły z Ugoszcza.

Odnutowane tu w trzech akapitach nazwiska zawdzięczają swoje pochodzenie biblijnemu imieniu *Bartłomiej*, jakie nosił m.in. św. Bartłomiej, apostoł Chrystusa, patron pszczelarzy, bo w dawnej Polsce skojarzono je z polskim wyrazem *bartnik* 'pszczelarz' (a wywodzi się ostatecznie z aramejskiego *Bar-Tholmai* 'syn pocieszenia' lub, jak wolą inni, 'syn gromu')⁵. Opiece św. Bartłomieja poddano też

Ks. A. Tronina, *Nazewnictwo na pograniczach. Paradygmat biblijny*, „Studia Sławistyczne” (t) 2; *Nazwy własne na pograniczach kulturowych*, pod red. Z. Abramowicz i L. Dacewicz, Białystok 2000, s. 160, traktuje imię *Bartłomiej* jako patronimik złożony z aramejskiego *bar* «syn» i greckiego *Ptolomaios*, czyli «syn Ptolomeusza». Odrzuca więc tradycyjny pogląd podany w artykule.

wszystkie zawody, mające coś wspólnego ze skórą, a więc rymarzy, kuśnierzy, powroźników, kaletników na tej zasadzie, że św. Bartłomiej według tradycji chrześcijańskiej poniósł śmierć przez odarcie ze skóry. Imię *Bartłomiej* nadawane było często, dlatego też tworzono od niego wiele zdrobnień lub ulegało różnym przekształceniom, z których najczęstsze były w Polsce *Bartek* i *Bartosz*, ale też *Bartłomin* u Kaszubów. U Niemców brzmiało ono i brzmi *Bartholomäus* z formy łacińskiej *Bartholomeus*. Z tej oficjalnej, pełnej formy łatwo powstał wariant *Bartelmes* lub *Bartelmus(s)*, a dodać trzeba, że *Bartel* to częste skrócenie imienia *Bartholomäus* (dało ono początek nazwie wsi *Bartel* pod Zblewem na Kociewiu).

Końcowa część imienia *Bartholomeus* stała się podstawą skróconego imienia *Meus*, nie mającego nic wspólnego z łacińskim zaimkiem dzierżawczym *meus, mea, meum* 'mój, moja, moje'. Znając różne oboczności w zakresie realizacji spółgłosek typu *s, sz* i *ś* (szeregi syczące, szumiące i ciszące), nie dziwi, że to skrócenie, właściwe zwłaszcza mowie dzieci uczących się mówić, dało postaci nazwisk typu *Meusz* i *Meuś*.

Połączenie: samogłoska + *u* bywa rozdzielane spółgłoską *-w-*, por. łacińskie formy imion *Paulus, Gaulus* i *Saulus*, z czego powstały polskie *Paweł, Gaweł* i *Szaweł*, tak też *Meus* dało *Mewes*, też *Mews* i latynizowane *Mewius*, por. analogicznie niemiecka postać hebrajskiego genetycznie imienia *Matthias – Matthäus* dała zdrobnione imię *Tewes*. Przypomnimy i to, że niektóre postaci imion znane są niektórym językom, np. dolnoniem. *Pagel* od niem. *Paul* 'Paweł', por. w SNWPU 22 nosiciele nazwiska *Pagel* i 5 *Pagiel*, nie licząc form pochodnych.

Zoder I 198 kwalifikuje formę *Bartmuss* jako wschodnio-średnio-niemiecką, a imię przekształcone *Barthelmess* Hornburgk aus Schladen z r. 1597 oraz *Bartolmes* z r. 1603 i *Bartolmeis* Andreas Reincken. Podane więc w tytule nazwiska, z pozoru bardzo różne, mają wspólną podstawę – chrześcijańskie imię *Bartłomiej*.

C(z)indarz, Kitlarz, Cender i podobne

Zestawiam te nazwiska ze względu na podobieństwo brzmienia, choć, jak się okaże, nie muszą one być powiązane etymologicznie.

Historyczne poświadczenia dla nazwiska *Czindarz* i jego wariantów pochodzą z północno-zachodnich Kaszub. Oto w księdze chrztów parafii Rozłazino w pow. lęborskim zapisani zostali: Ernestus *Cindarz* 1796 z Paraszyna, Christina *Cindarzowa* 1795 również z tej wsi, w r. 1803 chrzczony był chłopiec Michael [...] Michaelis *Czindarz* et Catharinae z Nawcza (księga w miejscowym archiwum parafialnym s. 43, 47, 70). Ale już wcześniej w księdze metrykalnej par. Żarnowiec, w pow. puckim w dziale chrztów zapisane zostało chrzczone dziecko Margarethae et Joannis *Czyntra* w r. 1627. Z kontekstu wnosić możemy, że to może być forma dopełniacza I. poj. od formy mianownikowej *Czynter*.

W przedstawionej wyżej postaci źródłowej dziś interesujące nas nazwisko nie występuje w SWPU, chyba że podać tu można *Czynder* 0, pochodne *Cynderka*

w woj. wałbrzyskim, *Cynderko* 0, *Cyndra* 0, *Cyndera* 11: 7 w woj. częstochowskim, 4 opolskim, może też *Cyndacki* 6: 2 w woj. warszawskim, 4 lubelskim, zakładające formę *Cyndak*.

Nazwisko *Czindarz* i warianty można sprowadzić do kaszubskiego rzeczownika *kitlorz* 'guzdrała', por. też formę żeńską *kitlórka* i podstawowy czasownik *kitlac* *sã* 'guzdrac się, marudzić', jak podaje ks. Sychta (Sych II 326) i nie połączone przez słownikarza *czindlôrz* 'guzdrała', forma żeńska *czindlórka* i podstawowy czasownik *czindlac* *sã* 'guzdrac się', nadto *kindra* 'guzdrała' i czasownik *kindrac* *sã* 'guzdrac się' (Sych I 172, II 324), również *kindla* 'kobieta guzdrząca się'. Zauważamy, że w podanych przez Sychtę wariantach wyrazów pospolitych po spółgłosce *-d-* lub *-t-* albo *l* pojawia się, albo nie. H. Popowska-Taborska (SEK III 144) łączy te warianty i sprowadza do dialektalnej formy wyjściowej *+kutati* 'krzątać, gmerać, czynić', o którym szerzej Sł III 441. Wariantywność tych form tłumaczy ekspresywnym charakterem wyrazów, za niejasne uznaje przejście rdzennego *u* w *i*. Wariant *kitlarz* tkwi w nazwiskach z SNWPU *Kitlarz* 25: 24 w woj. białostockim, 1 suwalskim; 61 *Kittlasz*: 47 w woj. białostockim, 8 jeleniogórskim, 6 wrocławskim, może tu należy także *Kitler* 57; z tego 8 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 20 wrocławskim. Należy tu chyba także pochodne *Kindlarski* 33: 12 w woj. krośnieńskim, 10 olsztyńskim, 6 gorzowskim.

W SNWPU liczne są nazwiska z początkowym *Cendr-*, a więc *Cendro* 16: 12 w woj. wrocławskim, 3 warszawskim, 1 siedleckim, pochodne *Cendrowicz* 404, z tego po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 2 gdańskim, 59 krakowskim, 55 skiernewickim, 49 łódzkim, 34 kieleckim, 30 wrocławskim; *Cendrowski* 2226, z tego 48 w woj. bydgoskim, 80 elbląskim, 95 gdańskim, 18 ślupskim, 495 warszawskim, 130 toruńskim, 102 płockim, 99 łomżyńskim, 83 olsztyńskim, 80 radomskim, 44 łódzkim; *Cendrów* 0, *Cendry* 72, z tego 36 w woj. bielskim, 27 zielonogórskim, 8 katowickim, 1 szczecińskim; *Cendryk* 0; *Cendrzak* 102, z tego 92 w woj. bielskim, 7 katowickim, 2 Krakowskim, 1 warszawskim. Co do podstawowego nazwiska *Cendro*, notowanego na Śląsku w XIX w. to, S. Rospond (SNS I 116) odesłał je do niem. *Zinder* (nie notowanego jednak w dostępnych mi opracowaniach niemieckich) i przywołał pochodne *Cendrowicz* oraz *Cendrowski*, czyli mówiąc wprost: nazwiska nie objaśnił. Wariant *Cendrowski* podaje H. Górniewicz (SNMPG 39) z XIX w., też *Cędrowski* z r. 1900 i odnosi do n.m. *Cendrowice*, pisane też *Cędrowice* w pow. Piaseczno. Dla wsi *Cendrowice* U. Bijak (NMP II 12) przytacza m.in. zapisy *Czedrowycze* 1461, *Cedrowice* 1517, *Cendrowice* 1783, *Cędrowice* 1827 i objaśnia jako patronimiczną od n. os. *Ceder*, *Cedro* z wtórną nosowością. PES IV 328 podaje *Cendrowski* z r. 1831 i *Cendrowicz* z r. 1780 z Wołynia niewiadomych herbów; *Cedrowski* h. Hołobok z r. 1840 z pow. mińskiego; h. Odrowąż z *Cedrowic* w pow. czerskim; h. Szeliga z r. 1400 z Cedrów w pow. łomżyńskim i czerskim; herbu własnego; nadto *Cedrońskich* h. Jastrzębiec, nobilitowanych w r. 1768 w pow. wejherowskim i na Wileńszczyźnie, poza tym *Cedro* h. Gryf z

r. 1346 z Kieleckiego; herbu niewiadomego z r. 1456 na Litwie (IV 327). Niektóre z podanych tu nazwisk mogą stanowić formy zdrobniałe od im. *Aleksander*, por. *Sander*, *Cander* z Pomorza w opracowaniu M. Malec (Mal III 180), hiperypoprawnie zapisane *Cender*.

Zoder II 892 podał nazwisko *Zindel* i wywiódł je albo od odpowiedniej nazwy miejscowości na Śląsku, albo od przezwiska opartego na średnio-wysoko-niem. *zindāl*, *zindel* = nowo-wysoko-niem. *Zindel* 'tafta, gatunek delikatnego jedwabiu', podobnie Go 627. Por. *Cyndel* 7 osób w woj. katowickim, też *Cyndler* 46, z tego 23 w woj. łódzkim, 9 siedleckim; *Cyndrowski* 58: 22 w woj. wałbrzyskim, 8 warszawskim, po 7 w woj. jeleniogórskim, kieleckim, leszczyńskim, łódzkim, po 1 w legnickim i zielonogórskim, może to jednak być wariant fonetyczny nazwiska *Cendrowski*. Kluge 813 wyprowadza średnio-wysoko-niem. *zindāl*, *zindel* z gr. *sindōn* 'cienka tkanina, zwłaszcza lniana'.

Nie wszystko w omówionych nazwiskach jest jasne, np. ich geografia: wyraz pospolity *kitlarz* i warianty znany u Kaszubów, a nazwisko głównie na Podlasiu i częściowo na Śląsku; SNWPU podaje 147 osób o nazwisku *Kindel*, z tego 19 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 30 skierniewickim, 24 wałbrzyskim, 16 warszawskim, też *Kindela* 64: z tego 43 w woj. łódzkim, 15 sieradzkim, po 3 w szczecińskim i wałbrzyskim oraz pochodne, odnieść je możemy do niem. gwarowego *Kindel* 'dziecko'. Problemów byłoby więcej, zwłaszcza tam, gdzie nie ma poświadczeń historycznych omawianych nazwisk.

Dawid, Dawidzki, Dawidowski, Dawidson i podobne

SNWPU podaje 4616 osób noszących nazwisko *Dawid*, z tego 40 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 102 gdańskim, 52 słupskim, 754 katowickim, 693 ostrołęckim, 276 częstochowskim, 198 piotrkowskim, 160 szczecińskim, 158 łódzkim, 113 kaliskim; 26 *David*, z tego 1 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, po 6 w woj. katowickim, krakowskim, 3 warszawskim; 130 *Dawidzki*, z tego 1 w woj. gdańskim, 72 ostrołęckim, 21 sieradzkim, 13 łódzkim; 559 *Dawicki*, z tego 61 w woj. bydgoskim, 131 gdańskim, 1 słupskim; 4009 *Dawidowski*, z tego 13 w woj. bydgoskim, 61 elbląskim, 1870 gdańskim, 399 słupskim; struktury patronimiczne: litewskie tworzone za pomocą przyrostka *-eit*: *Dawidejt* 70: 58 w woj. suwalskim, 11 szczecińskim, 1 opolskim; duńskie *Dawidsen* 2 w woj. wrocławskim; *Davidson* 1 w woj. konińskim; ang. *Dawidson* 83, z tego 6 w woj. gdańskim, *Dawidsson* 1 w woj. koszalińskim; *Davidson* 17: 8 w woj. jeleniogórskim, 5 krakowskim; *Davidsson* 4: po 1 w woj. gdańskim i koszalińskim, 2 szczecińskim; z uproszczeniem grupy spółgłoskowej *Dawison* 1 w woj. warszawskim. Liczne są formy pochodne od n. os. *Dawid*, których tu już przytaczać nie będę.

Historycznie nazwisko *Dawid* i niektóre jego formy pochodne zostało bogato poświadczone, najliczniej na Kaszubach południowych: w Chojnicach i na ziemi bytowskiej, potem im dalej na północ, tym dokumentacja uboższa. Księga obywa-

teli Chojnic (BBK 17,21,28,75,81,84,82) utrwała następujących obywateli: *David* Thomas 1553, *Davidt* Bartelt, przybyły z Gdańska, fryzjer (*Barbier*) 1573, *David* Hans 1608; następne osoby to Żydzi pisani *Davidsohn* i kwalifikowani w rubryce wyzannie *jűd. (isch)* 'żydowskie' lub *mos. (aisch)* 'Mojżeszowe'. Są to: *Davidsohn* Joseph, muzyk (*Musikus*) przybyły z Debrzna (*Pr. Friedland*) 1817, *Davidsohn* Schaps lat 25 i *Davidsohn* Seelig (prawdopodobnie przekład im. Baruch), kupiec (*Handelsmann*, tamten był muzykiem i piekarzem), lat 24 r., 1837, obaj przybyli również z Debrzna, *Davidsohn* David, przybyły z Tucholi, krawiec w wieku 27 lat, r. 1841 i *Davidsohn* Heinrich, kupiec, l. 27, przybyły z Debrzna, r. 1844.

Inwentarze, tabele młyńskie i prestacyjne z r. 1747/48 starostwa bytowskiego utrwały (F 46, s. 19,126,127,136,129,143,146,148,152) r. 1638 w Jutrzence gburą Bartosz *Dawid*, następne poświadczenia pochodzą z lat 1747/48: gburzy z Borzytuchomia; Simon *David*, Hans *David*, Jürgen *David* i także w Jutrzence, Michel *David* w Ugoszczu, Jürgen *David* w Niezabyszewie, karczmarz (*Krüger*) Michel *David* w Borzytuchomiu, krawiec (*Schneider*), Jürgen *David* w Borzytuchomiu, Jürgen *David*, młynarz w Borzytuchomiu i Christ(ian) *David*, gbur w Grzmiącej. Publikacja Kreis Bűtow (KB 286, 288, 289,292,297) przynosi poświadczenia z XVI w. i to w części z podanych już miejscowości: z r. 1560 *David* Peter w Kątkowie, *David* Greger w Jutrzence, *David* Simon, młynarz w Borzytuchomiu (widać dziedziczni młynarzowie), z r. 1661 *Davidt* Andres w Borzytuchomiu, *Davidts* Anna w Tuchomiu, w r. 1679 *David* Jürgen w Bytowie, w r. 1780 *David* Hans w Grzmiącej. Jest podejrzenie, że byli to innowiercy, brak tego nazwiska w metrykalnych księgach katolickich par. Ugoszcz pod Bytowem, jedynie w Księżce Szkaplerza Św. zapisane formy pochodne (bez podania wsi): *Josephus Dawidowicz* r. 1768 i *Anna Dawidowska* 1829. Urzędowa księga adresowa Bytowa i powiatu bytowskiego z r. 1925 podaje 5 mieszkań, gdzie figuruje nazwisko *David*, nadto w Kłosach (*Klössen*) sołtysem był *David*.

Kataster frydrycjański z r. 1773 podaje nazwisko *Dawidowski* w Gowidlinie i dzierżawcę *Dawidowskiego* w Łyśniewie w gm. Sierakowice, w pow. kartuskim, a w Kamienickim Młynie Jakuba *Dawidowskiego* (Heidn 235, 161, 193, 299), w r. 1664 w Okuniewie, w starostwie puckim właścicielem był Jakub *Dawidson* (F 32, s. 119), pisany w r. 1678 *Dawison* (F 39, s. 59-60), określony jako *oberzleytnant* 'podpułkownik'; w księdze metrykalnej par. Strzecz, pow. wejherowski utrwalaony został w r. 1739 *Joannes Dawid*. Na cmentarzu w Grabowie zapisał nazwisko *Dawid*, w Pogódkach *Dawicki*, w Wysinie *Dawidowski* (wsie w pow. kościerskim).

Podstawowy wariant omówionych tu nazwisk *Dawid* wywodzi się od im. *Dawid*, to zaś jest pochodzenia starohebrajskiego od rdzenia *dud* 'kochanie' lub *dod* 'kochania godny'. Popularność wśród Żydów i protestantów zdobyło dzięki królowi Dawidowi (1000-962 przed Chr.), autorowi wielu psalmów.

Jak to zostało już powiedziane, formy *Dawidzki*, *Dawicki* (zapis fonetyczny), *Dawidowski* powstały modelowo od *Dawid* za pomocą przyrostka (-ow)ski;

Dawidowicz, Dawidejt, Dawidson i Dawidsen są strukturami patronimicznymi od *Dawid*.

Eichler, Ekman(n), Eichman(n) i podobne

SNWPU podaje 447 osób o nazwisku *Eichler*: 27 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 24 gdańskim, 69 katowickim, 51 krakowskim, 46 poznańskim, 36 toruńskim, 31 olsztyńskim, 24 zielonogórskim, 20 warszawskim, 19 wrocławskim, 11 wrocławskim, po 10 w łódzkim i szczecińskim; 87 zapisanych fonetycznie po polsku *Ajchler*: 5 w woj. bydgoskim, 24 leszczyńskim, po 18 w katowickim i krakowskim, 13 poznańskim, 5 warszawskim, po 2 w rzeszowskim i tarnobrzeskim; 189 *Ekman*: 23 w woj. bydgoskim, 71 gdańskim i słupskim, 7 pilskim, po 4 w szczecińskim i toruńskim, 3 suwalskim, 2 wrocławskim, po 1 w konińskim i łódzkim; 47 *Ekmann*: 4 w woj. bydgoskim, 21 gdańskim, 15 słupskim, 3 gorzowskim, 2 szczecińskim, po 1 w konińskim i pilskim; 35 *Eikman*: 1 w woj. elbląskim, 20 gdańskim, 10 słupskim, 3 katowickim, 1 koszalińskim; 39 *Eikmann*: 33 w woj. gdańskim, 6 słupskim; 35 *Eichman*: 1 w woj. bydgoskim, 18 szczecińskim, 4 wrocławskim, po 3 w woj. katowickim i opolskim, 2 tarnobrzeskim; 77 *Eichmann*: 5 w woj. bydgoskim, 27 gdańskim, 14 katowickim, 13 poznańskim, 7 toruńskim, 5 zielonogórskim, po 2 w olsztyńskim i opolskim; 4 zapisane fonetycznie po polsku *Ajchman*: 3 w woj. szczecińskim, 1 koszalińskim. W tym źródle spotkamy także formę *Eischler* bez wskazania ilości.

Historycznie Księga obywateli Chojnic (BBK 67) wymienia w r. 1787 kupca (*Kaufmann*), pisanego *Eichler* Benjamin Peter, ewangelika liczącego 27 lat, który przybył do Chojnic ze Wschowy (*Fraustadt in Grosspolen*), a w r. 1826 przeprowadził się do Bydgoszczy. W r. 1664 młynarzem w Parchowskim Młynie był Hans *Eckman* (F 32, s. 270). Wiele poświadczeń interesujących nas tu nazwisk podaje W. Heidn (s. 25, 74, 116, 137, 204, 241, 368, 409, 498, 633): w r. 1727 młynarzem w Grabowie był niejaki *Eichmann*, kataster frydrycjański z r. 1773 zawiera wpisy: Christian *Ekemann* w Kamienicy Szlacheckiej, Andres *Ekmann* w Tuchlinie, w Bawernicy pod Chośnicą Gerge *Eichmann*, w r. 1854 w Kaplicy, gm. Somonino mieszkał niejaki *Eichmann*, w r. 1875 w Kłobuczynie również mieszkały 2 rodziny o nazwisku *Eichmann*, w r. 1896 w Sławkach również *Eichmann*; w r. 1779 w Kłepinach pod Gdańskiem mieszkał również niejaki *Eichmann* (Muhl 88). Rejestr tzw. rządztwa lęborskiego z r. 1713 podaje z Nowej Wsi Lęborskiej: Andreas von der *Eich* i Christian von der *Eich* (F 46, s. 61), gdzie *Eich* wskazuje na nazwę miejscowości, ale trudną do zidentyfikowania (wydawca dokumentu, prof. G. Labuda też nie podjął się tego trudu).

Eiche było przydomkiem szlacheckim *Kurowskich* z *Kurowa* w pow. lęborskim, jak to podałem w pracy o przydomkach szlachty pomorskiej (Przyd 64). Tam też zamieściłem informację, że nazwisko *Eichmann* notowane było na Pomorzu Zachodnim: w Kamieńskim i w Sławieńskim. Można więc założyć, że rodzina przybyła na Pomorze Gdańskie z Pomorza Zachodniego jak wiele innych rodzin.

Podane nazwiska pochodzą od niem. rzeczownika *Eichel* 'żołędź', tj. wariant *Eichler* na 'tego, co zbierał żołędzie', a dawniej poddani zobowiązani byli do dani-ny zwanej *zoledne*. Jeśli nie zdołali zebrać wymaganej ilości żołędzi, musieli należ-ność zapłacić w gotówce. SSNO (II 3) notuje z r. 1394 z Wrocławia nazwisko *Eichilman*, które Z. Klimek (SEMot V 38-39) sprowadza właśnie do podstawy *Eichel* 'żołędź'. Warianty *Eikman(n)* pochodzi od dolnoniem. *Eik*, 1.mn. *Eiken*, *Ekman(n)* od dolnoniem. *Eek*, 1. mn. *Eeken* (por. ang. *oak* 'dąb'), *Eichman(n)* od górnoniem. *Eiche* 'dąb' w I członie, a w II członie występuje rzeczownik *Mann* 'mężczyzna, człowiek'. Polskim odpowiednikiem podanych wyżej nazwisk są *Dąb*, *Dębek*, też *Dębiec*, co stało się przydomkiem szlacheckim *Główczewskich* z *Główczewic* w pow. chojnickim, *Dębowy*, przydomek *Tuchlińskich* z *Tuchlina* w pow. kartuskim. Dąb był świętym drzewem Germanów, atrybutem najwyższego bó-stwa, tj. Wodana. Sadzono go przy każdej zagrodzie w przekonaniu, że ochorni przed piorunem. U Indoeuropejczyków był symbolem siły, dlatego np. w łacinie wyraz *robur*, *-oris* oznaczał 'dąb', potem 'siłę, moc'.

Ignar, Igner(a), Ignor i pochodne

SNWPU podaje 128 osób o nazwisku *Ignar*, z tego 52 w woj. łódzkim, 25 no-wosądeckim, 19 sieradzkim, 16 warszawskim; 10 *Ignarowicz*: 5 w woj. katowic-kim, 2 wrocławskim, po 1 w kaliskim, poznańskim, wałbrzyskim; *Ignarowska* 0; 274 *Ignarski*; 1 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 71 krośnieńskim, 61 tarnowskim, 30 rzeszowskim, 22 legnickim; 18 *Igner*: 7 legnickim, 6 łódzkim, 5 suwalskim; 17 *Ignera*: 6 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 5 gdańskim, 4 łódzkim; 113 *Ignerowicz*: 6 w woj. gdańskim, 47 piotrkowskim, 27 koszalińskim, 11 katowickim, 6 wał-brzyskim; 30 *Ignerski*: po 5 w woj. elbląskim i gdańskim, 13 ciechanowskim, 4 lubelskim, 2 toruńskim, 1 łódzkim; 167 *Ignor*: 2 w woj. gdańskim, 64 kaliskim, po 26 katowickim i poznańskim; 20 *Ignorek*: 19 w woj. gorzowskim i katowickim; 16 *Ignorowicz*: 8 w woj. kieleckim, po 2 w katowickim, piotrkowskim i wałbrzyskim.

Nazwisko nie jest typowe dla Pomorza, ale historycznie tutaj zaświadczone na południowych Kaszubach w parafii Wiele i Karsin, mianowicie w księdze metry-kałnej par. Wiele (w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy) odnotowani zostali: Jacob und Anna *Ignera* 1838, Josephina *Ignerowa* 1839 oraz pochodne, utworzo-ne modelowo za pomocą przyrostka *-ski*: Agnes *Ignerowska* 1846 (s.24, 36, 151). Ponieważ nazwisko nie wystąpiło w dwóch tzw. Summariuszach tej parafii, obej-mujących wpisy od r. 1768, wnosić można, że rodzina tu skądś przybyła. Na cmen-tarzu sąsiedniej parafii Karsin, erygowanej w r. 1913 z kościołem z lat 1904-1906 spoczywają w grobie rodzinnym: Piotr (1904-1980), Franciszek (1898-1980), An-toni (1951-1980) *Ignera*; Maria *Ignera* (1904-1993), Helena *Ignera* z d. Cherek (1913-1998) oraz ks. dr Bernard *Ignera* (1935-1999), wielokrotnie wzmiankowa-ny w schematyzmach diecezji chełmińskiej (i pelplińskiej). Takież schematyzm z r. 1975 i 1991 podaje również ks. Grzegorz *Ignor*, ur. w r. 1945.

Podane tu nazwiska są genetycznymi zdrobnieniami od imienia *Ignacy*. Przyrostki *-ar*, *-er(a)*, *-or* spotykamy w nazwiskach, np. *Gonera* od czasownika *gonić*, zdrobnione imiona *Stanar* i *Stachera* od *Stanisław*, *Świętor* od *Świętosław*, *Wojor* od *Wojciech*, *Pekora* od *Pekosław* (Mal II 37, 56, 147). Śląskie nazwisko *Ignorek* z XX w. od im. *Ignacy* wywodzi też S. Rospond (SNS II 163), a z Opoczyńskiego G. Surma (Nazwy osobowe w Opoczyńskim, Gdańsk 1991, s. 118) nazwisko *Ignierowicz* z r. 1812. Por. też z SNWPU nazwiska *Wojnar* od *Wojciech* 2709, z tego 27 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 28 gdańskim, 2 słupskim oraz *Janer* 44, z tego 19 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 5 gdańskim i *Janera* 2 w woj. częstochowskim i ich formy pochodne.

Lauf(f)er, Lep(p)er, i pokrewne oraz podobne

W NP 161 zestawilem nazwiska *Gończ* i dolnoniem. *Leper*. Okazuje się jednak, że rodzina etymologiczna i semantyczna związana z *bieganiem* jest o wiele bogatsza. SNWPU podaje 30 osób piszących się *Lauf*: 22 w woj. jeleniogórskim, 5 krakowskim, 2 poznańskim, 1 opolskim; *Laufbahn* 0, *Laufenbach* 0, 10 *Laufenberg*: 4 w woj. elbląskim, 5 krakowskim, 1 toruńskim; 493 *Laufer*: 1 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 214 poznańskim, 56 tarnobrzeskim, 42 katowickim, 32 zielonogórskim, 26 szczecińskim, 18 wałbrzyskim, 13 opolskim, 11 łódzkim, 12 wrocławskim, po 11 w gorzowskim i łódzkim, 8 olsztyńskim, 7 koszalińskim; rozszerzone wygłosowym *-t* 3 *Laufert* w woj. skierniewickim; 1 *Lauferwald* w woj. gdańskim; 11 *Lauffer* w woj. warszawskim; 1 *Lauffmann* w woj. poznańskim; 13 *Laufersweiler*: 7 w woj. wrocławskim, po 3 w warszawskim i katowickim; 57 pochodne utworzone modelowo za pomocą przyrostka *-ski* *Lauferski*: 6 w woj. gdańskim, 27 bielskopodlaskim, po 8 w warszawskim i poznańskim, 4 siedleckim, po 2 w leszczyńskim i szczecińskim; 17 *Laufernicki*: 13 w woj. katowickim, 4 opolskim.

Nazwisko *Leper* nosi 164 osób: 97 w woj. bydgoskim, 20 gdańskim, 13 słupskim, 11 katowickim, 8 szczecińskim, 6 koszalińskim, po 3 w pilskim i piotrkowskim; 7 formę rozszerzoną za pomocą przyrostka *-er*: *Leperer*: 5 w woj. warszawskim, 2 katowickim; 68 *Lepper*: 34 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 14 gdańskim, 1 słupskim, 10 koszalińskim, po 2 w szczecińskim i wrocławskim; rozszerzone za pomocą *-t* *Lepert* 77: 17 w woj. bydgoskim, 14 szczecińskim, 13 ciechanowskim, 12 koszalińskim, 9 ostrołęckim; 272 *Leppert*: 155 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 16 gdańskim, 9 kaliskim, po 7 w wałbrzyskim i wrocławskim; utworzone modelowo za pomocą przyrostka *-owski*: *Leperowski* 27: 6 w woj. bydgoskim, 11 poznańskim, 7 wałbrzyskim, 2 katowickim, 1 sieradzkiem.

Historycznie Michał *Lepper* był sołtysem w Nowych Czaplach, pow. kartuski na początku XVII w. (Heidn 79), w r. 1661 w Kotkowie, pow. bytowski odnotowany został *Lóper* Jürgen (KB 289).

Dla nazwiska *Lauf* Zoder II 24 wskazuje n.m. *Lauf* w Badenii, Bawarii lub *Laufen* w tvch samvch krainach i w Wirtembergii, ale zob. polskie nazwiska

Bieg 257: 15 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 6 słupskim, 89 katowickim, 56 zamojskim, 20 kieleckim, 15 olsztyńskim, 14 szczecińskim, 8 koszalińskim, 6 lubelskim; 343 *Biega*, 175 *Biegacz* i wiele innych, które bezpośrednio lub pośrednio pochodzą od biegać. Mogło to nazwisko zatem powstać także od *Lauf* 'bieg' i odniesione mogło być do biegacza, pościańca, gońca, pośla, metonimicznie także do dużych butów, w których się dobrze biegło, przezwiskowo (przez zrównanie ze świnia). Takie znaczenie słowniki niemieckie przypisują bowiem rzeczownikowi górniem. *Laufer* i dolnioniem. *Lõper*, Zoder II 72 dodaje jeszcze 'woźny sądowy' z dokumentacją nazwiska od r. 1350: dissen Boden Bertolde *Lopere*, H-W 181 nadto 'podłużnie zamurowana cegła' i 'górnny kamień młyński w młynie; Formy *Laufbahn* i *Laufenberg* nawiązują do nazw terenowych, powstałych od pobliskiego toru saneczkowego lub narciarskiego czy góry, z której zjeżdżano od wyrazów *Bahn* 'tor' lub *Berg* 'góra'. Podobnie *Laufenwald* wskazywać może na człowieka, który mieszkał pod lasem, w którym urządzano biegi, a *Laufersweiler* na 'wioskę, w której urządzano biegi' od rzeczowników z II członu *Wald* 'las' i *Weiler* 'przysiółek, mała osada, wioska'; *Laufmann* to określenie 'biegacza'. Wreszcie *Laufenbach* mógł powstać od zamieszkania nad potokiem, gdzie była bieżnia.

W zapisie, ujawniającym dawną transkrypcję *ǫ* jako *oe* mamy dolnioniem. nazwiska *Loeper* 4 w woj. gdańskim, *Loepp* 6 w woj. koszalińskim, będące odpowiednikiem górniem. *Lauf*, pochodne, utworzone za pomocą przyrostka *-ke*: 9 *Loepke*: 3 w woj. gdańskim, 4 toruńskim, 2 sieradzkim; 12 *Loeppcke* w woj. gdańskim.

Pardua, Pardwa

SNWPU podaje 35 osób o nazwisku *Pardua*: 28 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim; 1 *Pardwa* w woj. bydgoskim.

Nazwisko pochodzi niewątpliwie od nazwy ptaka *pardwa*, określenia znanego według A. Brücknera (Br 396) od r. 1584, objaśnionego jako 'ptak północy, rodzaj dropia' z sugestią, że to pożyczka z „ruskiego”. Jednak *Wielki słownik rosyjsko-polski* (t. II) A. Mirowicza, I. Grek-Pabisowej i I. Maryniaka (wyd. 2, Warszawa 1980) tego wyrazu nie podaje, a część polsko-rosyjska tego Słownika D. Hessena i R. Stypuły (wyd. 3, Warszawa 1988, s. 16) dla wyrazu *pardwa* podaje odpowiednik rosyjski *бѣлая куropатка*, ale notuje M. Vasmer, który uznaje słowo za trudne. Przytacza opinię (znaną nam już) -A. Brücknera i Prieobrazińskiego, według którego to pożyczka z niem. *pard*, *pardel*, *parder* 'szara czajka' i 'kulik'. Kluge 527 przypisuje wspomnianemu wyrazowi znaczenie 'Raubtier, czyli zwierzę drapieżne' i odnosi do grecko-łacińskiego *leo(n)* 'lew' i łac. *pardus*, co z gr. *párdalis*, *párdos* 'kot drapieżny'. O zapożyczeniu wschodnim mówi też *Słownik wyrazów obcych PWN*, pod red. J. Tokarskiego (wyd. 21, Warszawa 1980, s. 552). W innych słownikach wyrazów obcych wydanych w Polsce interesujący nas wyraz albo nie znajduje się w ogóle, albo autorzy nie próbują go objaśniać. Linde (L III 47) podał zoologiczny termin łaciński *tetrao lagopus* i objaśnienie 'ptak na

białej Rusi, wszędzie biały, na szyi tylko czarne plamki mający, wielkości gołębia, kształtu kuropatwy' i odpowiedniki niemieckie *Schneehuhn* (por. odpowiednio fr. *poule de neige* 'kura śnieżna'), *weisse Wildhuhn* 'biała dzika kura', *Wasserschneepfe* lub *Waldschneepfe* 'biały lub leśny bekas, słomka'; SJP VI 124 objaśnia 'ptak łowny z rodziny głuszców' i informuje, że żyje w północnej Europie, w Azji i Ameryce, pod względem etymologicznym niewiadomego pochodzenia. A. Bańkowski podaje od r. 1472 i uznaje za rodzimy, onomatopeiczny. Dodajmy, że SNW-PU podaje 5 osób pisanych *Schnepf* w woj. warszawskim i 6 *Sznepf*: 5 w woj. olsztyńskim, i warszawskim. Z greki zapożyczona łacińska nazwa zoologiczna *lagopus* oznacza 'zajęczostopy' od gr. *lagós* 'zając' i *pūs, podós* 'stopa'.

Omawiane nazwisko ma tylko zasięg północnopolski: woj. bydgoskie i gdańskie, pisane bywa najczęściej *Pardua*, 1 raz tylko *Pardwa*. Słowniki kaszubskie, w tym najobfitsze w słownictwo F. Lorentza i B. Sychty wyrazu pospolitego *pardwa* nie notują. Nazwisko jest ciekawym przyczynkiem do kaszubskiej dialektologii historycznej, oddaje bowiem archaiczną dwuwargową wymowę spółgłoski (fonemu) *V*, co zbliża ją do *u*. Zjawisko znane na północnych i południowych Kaszubach i szerzej omówione przez J. Tredera w *Gramatyce kaszubskiej*, m.in. z przykładem *duór* 'dwór'. Może uda się jeszcze znaleźć zapisy historyczne omawianego nazwiska. Można wnosić, że nie było ono rozumiane i dlatego zapisano je fonetycznie *Padua*. SSNO IV 189 podaje zapis (w dopełniaczu I. poj. deklinacji łacińskiej) *Pardi*, co redakcja odczytuje niepewnie (znak zapytania) *Pard*, r. 1289 ze Śląska i *Pardusz* od r. 1254, które współautorka Słownika A. Cieślíkowa (SE-Mot I 207, C 92) odnosi do rzeczownika *pard* 'lampart', a *Pardusz* uważa za latynizację *Pardus*, gdzie końcowe *-s* oddano przez *-sz*, jak *Lucas*, *Venantius* przez *Łukasz*, *Wenancjusz*.

Rzym, Rzyman, Rzymski, Roma, Romer i podobne

SNWPU podaje 109 osób o nazwisku *Rzym*: 7 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 60 rzeszowskim, 13 koszalińskim, 11 opolskim, 6 przemyskim; *Rzymak* 0 i 1 pochodne *Rzymakowski* w woj. wrocławskim; 141 *Rzyman*: 7 w woj. gdańskim, 70 katowickim, 29 bielskim, 8 częstochowskim, 7 krośnieńskim; 13 *Rzymann*: 12 w woj. katowickim, 1 częstochowskim; 313 *Rzymek*: 7 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 58 tarnowskim, 33 toruńskim, 27 katowickim, 19 tarnobrzeskim, po 18 w warszawskim i lubelskim; 21 *Rzymczyk*: 13 w woj. radomskim, 8 szczecińskim; 1 *Rzymian* w woj. katowickim; 834 *Rzymski*: 25 w woj. bydgoskim, 36 elbląskim, 10 gdańskim, po 100 w łódzkim i toruńskim, 89 płockim, 74 łomżyńskim, 61 warszawskim, 41 szczecińskim, 31 katowickim, 29 gorzowskim, po 19 w koszalińskim i wałbrzyskim; 610 *Rzymowski*: 23 w woj. elbląskim, 26 gdańskim, 123 ciechanowskim, 98 siedleckim, 88 bielskopodlaskim, 35 lubelskim, 24 łódzkim.

Nazwisko *Roma* nosi 5 osób: 4 w woj. wałbrzyskim, 1 katowickim; 174 *Rom*: 21 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 102 bielskim, 18 katowickim, 13 poznańskim;

140 *Romak*: 8 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 30 warszawskim, 23 siedleckim, 15 krakowskim, po 7 w koszalińskim, legnickim, leszczyńskim, toruńskim, 6 opolskim; 7 *Rome*: 6 w woj. jeleniogórskim, 1 warszawskim.

Wyliczone nazwiska odniesiemy do n. miasta *Rzym*, stolicy Włoch i Watykanu, formy *Rzyman(n)*, *Rzymian*, *Rzymczyk*, *Rzymak* to n. mieszkańca *Rzymu*; *Rzym-ski* i *Rzymowski* są strukturami przymiotnikowymi od *Rzym*; *Rzymek* to najprawdopodobniej derywat od n. os. *Rzym*; *Roma* jest nazwiskiem od łacińskiej i włoskiej n. *Rzymu*, *Rom* od wersji niemieckiej tej nazwy; *Rome* angielskiej i francuskiej, *Romak* zapewne to n. mieszkańca miasta *Roma*.

SSNO IV 546 podaje formę *Rzyski* od r. 1413 z Wielkopolski, Mazowsza i kresów południowo-wschodnich, odniesioną przez SEMot III 170 do n. *Rzym*, gm. Rogowo, woj. Bydgoszcz lub *Rzysko*, gm. Dobra, woj. konińskie (zapisy z Wielkopolski). SSNO IV 485 notuje także formę *Romer* z Małopolski z kresów południowo-wschodnich, odniesione przez Z. Klimka (SEMot V 211) do n. m. *Rzym* m.in. na 'tego, co odbył pielgrzymkę do Rzymu', ale też: 1) od n. m. *Rom* w Niemczech 12) średnio-dolno-niem. *romer* 'samochwała, blagier'. Por, *Romer* w SNW-PU 107: 1 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 33 warszawskim, 15 krakowskim, 10 szczecińskim, 7 katowickim, 6 wrocławskim, 5 częstochowskim; *Romerz* 0; włoska forma *Romero*: 3 w woj. szczecińskim, 2 kieleckim, 1 warszawskim. Nazwisko *Romer* znane w Polsce dzięki Eugeniuszowi Romerowi (1871-1954), wybitnemu polskiemu geografowi i kartografowi.

Senslau, Żelislawski, Duba, Duber

Nazwisko takie wymienia kilkakrotnie Muhl (84,91,98): Michael v. *Senslau* posiadał w r. 1545 Mierzyszyn (*Meisterwalde*), w r. 1570 Johann v. *Senslau* wszedł w posiadanie Różyn (*Rosenberg*), w r. 1503 Michael v. *Senslau* otrzymał Pszczółki jako dobra zastawne.

SNWPU nazwiska tego nie podaje, odnieść je trzeba do niemieckiej (zniemczonej) formy *Senslau* na *Żelislaw*, dziś *Żelislawki*, par. Pszczółki w pow. gdańskim, notowanej *Selislau* 1292, *Silslau* ok. 1400, Pauwil von *Solslow* 1402, *Zelislaw* 1402-1415, Michaelis *Zelislawsky* 1509. W F I-III nazwisko pisane *Żenislawski*, podobnie w r. 1682 w F V, SG też podaje *Żelislawki* in. *Żenislawki*, niem. *Senslau* – wszystko za PMT VI 113-114. Wspomnianego Michała i dodatkowo Annę ZDz 171, 172, 179, 192, 198 w r. 1570 piszą *Nobilis Michael a Zilslaw* lub *a Zilszlaw*, lub *a Szilszlaw* jako właścicieli wsi kociewskich Walichnowy, Słończa, Taszewo, Marzy pod Świętem, Mochale, według indeksu ma tu być wspomniany także Stanisław *Żelesławski* na s. 289, jednak w tekście nie znajdują. O tym Stanisławie pisze heraldyk rodzin pruskich K. Dachnowski, że był „starożytnym szlachcicem pruskim”, został opatem pelplińskim, potem biskupem chełmińskim i zmarł w r. 1571. Pisze zawsze *Zelślawski* (wydawca daje *Żelślawski*), wymienia Michała, podkomorzego chełmińskiego r. 1533, Franciszka r. 1550 podkomorzego malborskiego,

Jana, starostę międzyłęskiego, rodzinie przypisuje herb Duba, po łacinie *Quercus*, a więc *Dqb*, a samą rodzinę wywodzi z Czech: *Želstawskich barones a Quercu vel a Duba in Bohemia* (Dach 91,92,129,130). Mieli hasło *Perennitas robur, tranquillitas fons* 'Wieczność to siła, a spokój źródło'. Por. też Przyd 61. Leszczyc (257) podaje *Želstawskich* h. Pilawa z r. 1662 z Chęcina w Wielkim Księstwie Poznańskim. Widzimy więc, że ZDz podają w formie nazwy wsi, pisanej *Zilszlaw* (s. 115), Muhl niemieczył na *Senslau*, w kancelarii królewskiej i u pisarzy polskich pojawiał się *Želstawski* lub *Ženistawski* wskutek adideacji do *ženíć*, u Dachnowskiego wskutek inicjalnego akcentu (jak na południowych Kaszubach) z zanikiem i w środkowej sylabie *Želstawski*. Sama nazwa wsi była historycznie strukturą dzierżawczą od im. *Želstlaw*, potem przeszła w formę nazwy rodowej *Želstlawki*. R II 701 podaje *Senslau Želstlaw*, a R I 390 *Želstlawki*, po niem. *Schweizerhof*, co błędne, chodzi tu o dawną nazwę *Želista?*, dzisiejszą *Želstlawki*, wieś w pow. gdańskim, gm. Pszczółki, par. Pszczółki, w XVI w. Miłobądz pod Tczewem.

SNWPU podaje 41 osób o nazwisku *Želstawski*: 3 w woj. bydgoskim, 7 poznańskim, po 6 w katowickim i skierniewickim, po 5 w leszczyńskim i łódzkim) 31 *Želestawski*: 7 w woj. elbląskim, 12 katowickim, 6 opolskim, 5 zielonogórskim, 1 przemyskim; postać herbu i przydomka *Želstawskich*, a więc *Duba* występuje u 239 osób, z tego 2 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, najwięcej (136) w suwalskim. Postać powstała z czeskiego ap. *dub*, tj. po polsku *dąb* już w XII w., udokumentowana jednak dopiero w r. 1253 (*villa Duba* 'wieś Duba') i jest genetycznym przymiotnikiem od staroczeskiego *dubaja*, leży we wschodnich Czechach pod miastem Doksy⁶. Nazwisko *Dub*, czeski odpowiednik polskiego *Dqb* występuje u 597 osób, z tego 19 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 22 słupskim, najwięcej (203) w woj. częstochowskim. Zniemczoną postacią za pomocą przyrostka *-er* jest nazwisko *Duber* 245, z tego 24 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 11 gdańskim, najwięcej (66) w woj. zielonogórskim, potem 42 siedleckim. i *Duberman* 0, por. też pochodne *Duberek* 1 w woj. warszawskim. Polska postać *Dqb* występuje u 108 osób, *Dqba* u 12.

Westfal, Westwal i pochodne

SNWPU podaje 577 osób o nazwisku *Westfal*: 127 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 100 gdańskim, 18 słupskim, 55 pilskim, 45 łódzkim, 26 katowickim, 21 toruńskim; 74 *Westwal*: po 1 w woj. bydgoski, gdańskim, 40 łódzkim, 13 pilskim, 5 warszawskim; 3 *Westwall* w woj. pilskim, 1 *Westwal* w woj. łódzkim; 6 *Westfahl*: 1 w woj. bydgoskim, 5 gorzowskim.; 28 *Westfalewicz*: 3 w woj. gdańskim, 14 krakowskim; 86 *Westfalewski*: 29 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 35 toruńskim; *Westfalski* w woj. bydgoskim; 86 *Westwalewicz*: 16 w woj. gdańskim, 18 wro-

I. Lutterer, M. Majtán, R. Šramek, *Zeměpisná jména Československá*, Praha 1982, s. 89-90.

óławskim, 14 warszawskim; 5 *Westwalewski*: po 1 w woj. bydgoskim i koszalińskim, 3 gorzowskim; dalsze nazwiska są jakoś zdefektowane, a więc 5 *Westpkal* w woj. gdańskim; 1 *Westphald* w woj. pilskim; 1 *Westfel* w woj. poznańskim. Prawdopodobnie do omawianej tu podstawy należą też (zniekształcone) formy z woj. gdańskiego: 1 *Westhal*, 2 *Westlaf*.

Historycznie omawiane tu nazwisko było często zapisywane w źródłach pomorskich: Ludwik *Westfal* w r. 1662 wystąpił w Stolcenbergu (dziś Chełm, dzielnica Gdańska (Damps 325), Martin *Westfal* w r. 1701 w księgach metrykalnych par. St. Kiszewa, pow. kościerski, Christian *Westphal* ogrodnik odnotowany został w latach 1747, 1748 w Ugoszczu (F 46, s.126), *Westphal* notowany w tejże wsi także w r. 1780, dodatkowo tegoż roku Michel *Westphal* w Łupawsku, pow. bytowski (KB 291, 294), w r. 1773 jako gbur czynszowy wykazany został w Żukowie Andreas *Westphal*, a radnym kościoła ewangelickiego w Przyjaźni pod Żukowem pod koniec XIX w. był również niejaki *Westphal* rentier (Heidn 220, 267).

SSNO VI utrwała nazwisko *Westfal* z r. 1372 z Krakowa, *Westwal* od r. 1334 z Krakowa i Kujaw, *Wastwal* z r. 1397 z Wielkopolski.

Nazwisko *Westfal* i *Westwal* (pisownia przez *-w-* jest hiperpoprawna) pochodzi od nazwy etnicznej *Westfal* 'mieszkaniec Westfalii, Westfalczyk', tj. historycznej krainy niemieckiej w północnowschodniej Nadrenii. Było germańskie plemię Westfalów o złożonej strukturze słowotwórczej: w I członie *West* 'zachód, zachodni', w II średnio wysoko-niem. *val, vale* 'pole bitwy', potem 'w ogóle pole'. *Falowie* zatem to odpowiednik polskiego *Polanie* 'mieszkańcy pól', realnie 'Wielkopolanie' (E. Supranowicz, SEMot IV 18). Nazwa *Westfalahi* 'zachodni Falowie', po łacinie w prawie Saksońskim nazwani *Saxones Occidentales* od *Saxo, -onis* 'Sas, Saksończyk' i przymiotnika *occidentalis* 'zachodni' od *occidens, -tis* 'zachód', wystąpili także w Kapitularku Karola Wielkiego (J. Staszewski, zob. przyp. 4, s. 472). Przecistawiano im Falów wschodnich, po łacinie *Saxones Orientales* od *orientalis* 'wschodni': *oriens, -tis* 'wschód'. W Niemczech używany jest termin *Ostfalen*, por. tytuł pracy W. Zodera, *Familiennamen in Ostfalen*, w Polsce pojęcie *Ostfalii* nieznanne. Chodzi tu o tereny między środkową Wezerą i środkową Łabą z głównymi miastami Brunszwikiem i Hildesheim. Niemcy nazywali krainy geograficzne najczęściej nazwami mieszkańców, np. *Thüringen* 'Turyngia', *Hessen* 'Hesja', *Sachsen* 'Sasi, Saksonia', *Bayern* 'Bawaria', *Polen* 'Polska', *Schweden* 'Szwecja' itd., w tym też *Westfalen* 'Westfalia', często dodawali człon *-land* od *Land* 'kraj, ziemia', np. *Friesland* 'Fryzja', *Holland* 'Holandia', *Rusland* 'Rosja', *Finnland* 'Finlandia' itd. Nie przyjęły się formy latynizowane, jak w Polsce, np. *Fryzja*, *Szwecja*, *Francja*, *Hiszpania* itd.

Dodajmy na koniec, że od mieszkańców krain geograficznych Niemiec mamy dużo nazwisk, np. *Bawar*, *Hes*, *Szwab(a)*, *Sas*, *Sasin* (dawne polskie określenie, jak np. *Rusin*, *Turczyn*, *Greczyn*, *Tatarzyn*, *Dunin* i inne), dolnoniem. *Döring*, spolszczone *Deryng* i podobnie pisane na *Turyńczyka* 'mieszkańca Turyngii' i inne.

Objaśnienie skrótów

- Das Bürgerbuch der Stadt Konitz von 1550-1850 von Elisabeth Kloß*, Danzig 1927. Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens Nr 13.
- Br Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- C A. Cieślíkowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990.
- Dach J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*. Z rękopisów Biblioteki Kórnickiej i Biblioteki Narodowej odczytał, wstępem i przypisaniami opatrzył Zdzisław Pentek, Kórnik 1995.
- M. Damps, *Nazwiska mieszkańców Kociewia od XVI do XVIII wieku*. Praca doktorska wykonana pod kierunkiem E. Brezy na Uniwersytecie Gdańskim w r. 1988. Maszynopis.
- FI-III *Visitaciones archidiaconatus Pomeraniae Hieronymo Rozrażewski Vladislaviensi et Pomeraniae episcopo factae, curant S. Kujot*, Toruń 1897-1899. Fontes I-III.
- Inwentarze starostw puckiego i kościerskiego z XVII w. wydał G. Labuda*, Toruń 1954. Fontes 32.
- Inwentarze starostwa bytowskiego i lęborskiego z XVII i XVIII w.*, wyd. G. Labuda, Toruń 1959. Fontes XLVI.
- Go M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde, 3. Auflage*, Berlin 1954.
- Heidn W. Heidn, *Die Ortschaften des Kreises Karthaus /Westpr. in der Vergangenheit*, Marburg / Lahn 1965.
- H-W R. Herrmann-Winter, *Kleines plattdeutsches Wörterbuch, 3. Auflage*, Rostock 1990.
- KB G. Bronisch, W. Ohle, H. Teichmüller, *Kreis Bütow, 2. Auflage*, Stettin 1939.
- Kluge F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuche der deutschen Sprache, 22. Auflage*, Berlin-New-York 1989.
- L S. B. Linde, *Słownik języka polskiego, t. I-VI, wydanie fotooffsetowe*, Warszawa 1951.
- Mal II M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982.
- Mal III M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Muhl J. Muhl, *Geschichte der Döfer auf der Danziger Höhe*, Danzig 1938. Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens. Nr 21.
- NMP *Nazwy miast polski*, pod red. K. Rymuta, t. I-III, Kraków 1996-1999.
- NP E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, Gdańsk 2000.
- PES *Polska encyklopedia szlachecka pod red. S. Starykoń-Kacprzyckiego*, t. I-XII, Kraków 1935-1938
- Przyd E. Breza, *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978.
- SEK W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. I-III, Warszawa 1994-1999.

EDWARD BREZA

- SEMot I *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, red. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut, część I: odapelatywne nazwy osobowe, opracowała A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta, Kraków 2000.
- SEMot V *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5: Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego, oprac. Z. Klimek, Kraków 1997.
- SG *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I-XV, Warszawa 1880-1902.
- SJP *Słownik Języka Polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. I-XI, Warszawa 1958-1969.
- Sł F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków od 1952.
- SNMPG H. Górniewicz, *Słownik nazwisk mieszkańców Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk 1992.
- SNS S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich*, t. I-II, Wrocław 1967-1973.
- SNWPU *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I-X, wyd. K. Rymut, Kraków 1992-1994.
- SSNO *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego i M. Malec, t. I-VII, Wrocław 1965-1987.
B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I-VII, Wrocław 1967-1976.
- WU *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. I-III, Warszawa 1981-1982.
- ZDz *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Źródła dziejowe*, t. 23, Prusy Królewskie, wyd. I., T. Baranowski, Warszawa 1911.
- Zoder R. Zoder. *Familiennamen in Ostfalen. Bd I. II*. Hildesheim 1968.